

ELŐSZÓ HELYETT

2016 májusában köszöntötték Simoncsics Péter nyelvész 70. születésnapja alkalmából a Magyar Nyelvtudományi Társaságban. Kiss Gábor, a TINTA Könyvkiadó vezetője az ünnepeltet egy új fordításkötetével ajándékozta meg, tudniillik Thass-Thienemann Tivadar *A nyelv interpretációja – A nyelv szimbolikus jelentése* című kiadvány megjelenését a TINTA Könyvkiadó erre az időpontra időzítette. A köszöntés után Kiss Gábor beszélgetett Simoncsics Péterrel.

Kiss Gábor: Nyelvészeti kutatásaidat a finnugor nyelvtudományon belül végzed. Mi az igazság a finnugor–magyar nyelvrokonsággal?

Simoncsics Péter: Pontosítanék: összehasonlító nyelvész vagyok, akinek kutatási területe a finnugor (uráli) nyelvek körére korlátozódik. Az összehasonlító módszert használó nyelvészetek közül a véletlennek köszönhetően választottam életpályámul a finnugor (uráli) nyelvészetet. Pontosan azért, mert másodéves egyetemistaként olyan szerencsés voltam, hogy Hajdú Péter *A magyar nyelv finnugor alapjai (Bevezetés az uráli nyelvészetbe)* című kollégiumát hallgathattam a szegedi egyetemen és megtetszett tiszta, szépen megszerkesztett, átlátható tudománya, ami az akkori ideológiai hazugságok szövevényében az igazságosság és a megbízhatóság paradicsomi szigeteként vonzott. Ha más területről értek volna ilyen vonzások a szegedi egyetemen, választhattam volna akár a germanisztikát, a szlavisztikát vagy a romanisztikát. A finnugor, tágabban uráli nyelvek rokonságát, éppúgy, ahogy más nyelvek (germán, szláv, latin stb. nyelvek, tágabban indoeurópai nyelvcsalád nyelvei) rokonságát vagy éppen rokonalanságát (ami-lyennek a baszk vagy a sumér bizonyult) az összehasonlító módszer segítségével sikerült megállapítani. Az összehasonlító módszer a földrajzi felfedezések következtében összegyűlt geológiai, botanikai, zoológiai, antropológiai, ezen belül néprajzi, nem utolsósorban nyelvi adatok rendszerezése közben és annak érdekében jött létre a felvilágosodás századában, a XVIII. század második felében. Az összehasonlító módszer lényege röviden ez: minthogy a földrajzi alakulatok (hegy- és vízrajz), a növény-, és állatvilág, az emberi közösségek, s velük együtt a nyelvek változnak az időben, egykori azonosságukat nem a hasonlóságok, hanem a szabályos eltérések igazolják. Az összehasonlító nyelvészet tehát a természetudományok egy részével együtt a komparatistika nagy tudományának része. E hatalmas rendszerező munka eredménye a rákövetkező évszázad, a XIX. század folyamán vált láthatóvá, minket érintően az, hogy a lapp, a finn, az észti, a magyar és még kb. tíz kisebb-nagyobb Európában és annak határain túl, periférikusnak számító nyelv egymással közelebbi vagy távolabbi „rokonok”, ami végül arra a gondolatra vezetett, hogy e ma különböző nyelvek valamikor kölcsönösen érthetőek voltak. Minthogy nyelv nincs beszélők nélkül, azoknak a népeknek, népcsoportoknak, populációknak, amelyek a távoli múltban ezt a közös nyelvet beszélték, kellett, hogy legyen valamilyen földrajzilag körülhatárolható helye. A „mi” nyelveink őse helyének

valahol az Urál hegység közelében kellett lennie, amit botanika- és erdőtörténeti, zoológiatörténeti és klímátörténeti adatok is igazolnak. A földrajzi fölfedezésekkel kitáguló tér így az idő korábban nem látható mélységeit tárta föl. Az összehasonlító módszer hatékonyságának azonban, mint minden módszer hatékonyságának határai is vannak: kronológiailag az uráli nyelvközség korát a tudomány 6 ezer évvel ezelőtre teszi. Persze az embereknek, az emberiségnek az azelőtti (tízezer évekkel mérhető) időben is volt nyelve (voltak nyelvei), de erről (ezekről) igazolható és megbízható adataink nincsenek, és nem is lehetnek: az összehasonlító módszer alkalmazhatósága itt véget ér, s átveszi helyét a paleoantropológia körébe tartozó paleolingvisztika, amely ugyan „durvább fölbontású képekkel” dolgozik, de adatait ugyanolyan tudományos szigorral és logikával dolgozza fel.

Kiss Gábor: Ha ez ennyire biztos, akkor mi az oka, hogy ma a nagyközönség meg van győződve ennek ellenkezőjéről?

Simoncsics Péter: Shakespeare magyar hangjával, Arany Jánossal szólva: hát éppen „ez a bökkenő”. A tudományos gondolkodás arról ismerszik meg, hogy ismeri korlátait, hogy „eddig tart a bizonyíthatóság és az ellenőrizhetőség és nem tovább”. A gyermeki, a népi fantázia viszont ilyen korlátokat nem ismer. Az azonosságtudat, hogy ki vagyok, sőt „ki fia-borja vagyok” szorosán kapcsolódik a nyelvhez, s ez így van akkor is, akár gyermek, akár a nép fia, akár kiművelt emberfő az illető, aki kérdezi. A nyelv különösen a XIX. század romantikus fölfogásában vált az egyén, ill. az egyes populációk (népek, nemzetek) önazonosságának domináns jegyévé, azelőtt ugyanis sokhelyütt például a vallási-felekezeti vagy a törzsi hozzátartozás határozta meg inkább az illető egyén vagy populáció azonosságtudatát. A gyermeki vagy népi fantáziavilág, a folklorisztikus világnézet az eredetileg tudományos vizsgálat tárgyául szolgáló nyelv és vele együtt a nyelvi múlt világába is behatolt, miután a nagyközönség (a nép) tudatára ébredt iránta mint ami önazonosságát meghatározó tényező. A folklorisztikus lelkületű nagyközönség (a nép), amely nincs kiképezve az objektív tudományosság személytelen módszerének használatára, annak célját és hasznát nem ismeri, szikár eredményeivel nincs megelégedve, többre vágyik: mesére, amelynek hőse (a nép titkos alteregója) legyőzi az akadályokat, a gonosz boszorkányt, a hamis tanácsadókat, a hétfejű sárkányt és elnyeri végül megérdemelt jutalmát, a fele királyságot, a királylány kezét és minden elképzelhető javat és jószágot azon az alapon, hogy a „nyertes mindent visz”. A romantika nyelvfölfogása a XIX–XX. század fordulójára politikai tényezővé, államalkotó erővé lett, lásd az I. világháború után a Monarchia romjain kialakuló utódállamokat, északon Csehszlovákiát, mint két szláv nép államát, délen Jugoszláviát, mint a déli szláv államok szövetségét, keleten pedig Romániát, amely nevében is ápolja a római örökséget. (Ez persze a hatalmi és nagyhatalmi játszmák árca volt csupán, mert ezek az országok nem azért jöttek létre, mert az összehasonlító nyelvészet ilyen és ilyen – a múltban oly sikeres és dicső – rokonságot állapított meg nekik.) Az I. világháború veszteseként Magyarország a maga összehasonlító nyelvészet megalapozta hátterével, a „halszágú” finnugor rokonsággal kétszeresen vesztesnek érezhette magát: nemcsak a jelen volt elkeserítő, de a múltja sem volt mérhető pl. a római rokonsággal dicsekedő románokkal vagy a germán, szláv és latin népek és nyelvek nyomasztóan nagy tömegével. Kompenzációképp jelent meg dicső múltunk, mint hun legenda (ami mellékesen a germán *Niebelungenlied*-ben maradt fenn), vagy mint a legelső kultúrnép nyelve, a sumér (amiről az összehasonlító módszer segítségével állapították meg a nyelvészek, hogy rokontalan „szigetnyelv”). Ezt a száraz tudományos tény

öltöztették dicső múlttá a fékezhetetlen fantáziájú (= az összehasonlító módszer korlátozásait nem ismerő), magát a történelem vesztesének tudó nagyközönség érzelmein játszó délibábos nyelvészkedők, ábrándos lelkületű fantaszták, amikor e társtalán kultúrnyelv örökösül a nagyhatalmi intrika áldozatát, az „elárvult” magyar népet és nyelvet kiáltották ki. Ez a Trianon-szindróma nyelvi vetülete. A délibábos múlt választékában ott volt még a hun, a török, sőt a tragikus sorsú erdélyi költőnek, Szabédi Lászlónak köszönhetően az indoeurópai rokonság is. Ez a társaság az I. világháború után kialakult, majd a II. világháború után újra megerősített világrendben, s végül az ún. rendszerváltozás után is magát vesztesnek érző magyar nagyközönséget a délibábos múlt mákonyával kárpótolta. Ezzel szinte párhuzamosan, a győztes oldalon helyet kapó és újonnan alakult Finnország és Észtország önazonosságát éppen ez a szikár és logikus összehasonlító módszer föltárta finnugor (uráli) rokonság eszméje erősítette meg, s járult hozzá ezeknek az országoknak gazdasági, társadalmi és szellemi sikeréhez a két világháború közti időben, ami a mostani változások után is kitart. Nem szabad azonban elfeledkezni arról sem, hogy a finnugor (uráli) rokonság eszméje – Gombocz Zoltán nemzetközi tekintélyének, s az őt támogató kultuszminiszter, Klebelsberg Kunó európai szellemiségű kultúrpolitikájának köszönhetően – megingathatatlanul tartotta helyét a magyar tudományosság fórumain, az egyetemeken, az Akadémián, az Eötvös Collegium falai között.

Kiss Gábor: Kutattad az ősi népek találós kérdéseit. Ha a találós kérdésekről van szó mindenkinek beugranak a következő kérdések: Feldobják fehér, leesik sárga. Mi az? Vagy: mi az? Se ablaka, se ajtaja, mégis négyen laknak abban. A régieknek mit jelentettek a találós kérdések?

Simoncsics Péter: A kamassz az uráli nyelvcsalád szamojéd ágának a Szaján hegy-ségben beszélt nyelve volt. Erről a déli szamojéd nyelvről a finn Kai Donner (1988–1935) gyűjtött tetemes anyagot még az I. világháború előtt, amit egy másik finn kutató Aulis Joki (1913–1989) készített elő és adott ki 1944-ben. E kiadás sok más folklórszöveg mellett 34 és fél találós kérdést tartalmaz (a 35. találós kérdés megfejtése ugyanis hiányzik), amikről összefoglaló elemzést írtam és adtam ki „magánkiadásban” 1995-ben. A találós kérdés a szóbeliség, a folklór alpműfaja, ami – mint sok más ősi örökség – mára már csak a gyermeki szóbeliségben él. Ne becsüljük ezért le, mert kultúránk alapja, pl. a jog és a tudomány is enigmatikus természetű. Az i.e. VI. században élt Szolón, az athéni demokráciát megalapozó jogrendet kialakító bölcs szerint a törvényeknek „homályosnak” kell lennie, ami azt jelenti, hogy azokat újra és újra meg kell az érintetteknek fejteni. Ami a tudományt illeti, gondoljunk egy matematikai feladványra, egy másodfokú egyenletre: hát nem olyan az, mint egy találós kérdés? A találós kérdés voltaképpen metafora, ahol a hasonlító (a feladvány) és a hasonlított (a megfejtés) közötti egyenértékűség adja ki a kultúra alapját képező értéket. Másképpen: egy szó jelentésének van színe és fonákja, és a kettő együtt alkot egészet a kultúrában. E jelenség mögött (alatt) ott találjuk a nyelv (és a kultúra) társas jellegét, hogy bármi, ami szóba kerül, legalább két oldalról szemlélhető, a beszélő és hallgató, a kérdező és a válaszoló szempontjából. Ahogy a találós kérdés a folklórnak a nyelvi (és vele együtt a gondolati) higiénié eszköze, úgy modernkori örököse, a – sokszor dialógusformájú – vicc a városi folklór: ahol a vicc él, ott az egydimenziójú propaganda kudarcra van ítélve.

Kiss Gábor: A találós kérdések mellett vizsgáltad a tagadás kifejezésének formáit az uráli nyelvekben. A naiv beszélő azt gondolná, nincs ezen mit vizsgálni. Ül-nem ül, vadászik-nem vadászik. Vagy nem ilyen egyszerű a helyzet?

Simoncsics Péter: (1) A tagadás mint különösség: az uráli (finnugor) nyelvek nekünk magyaroknak éppen a tagadás eszközeit tekintve mutatkoznak különösnek, sőt „egzotikusnak”. Legtöbb rokonyelvünkben ugyanis a tagadás személyes ügylet, nincs olyan, hogy valami vagy valamely cselekvés, történés, létezés általában „nem ez vagy nem az”, „nem megy”, „nem létezik”, hanem ez a nyelvi művelet személyes, és ennél fogva igei természetű. A tagadó segédige mindig a személy kategóriával együtt jelentkezik („én nem, te nem, ő nem”) és a tulajdonképpeni ige tőalakja vagy valamilyen (de nem személyjeles) alakja áll vele együtt, legtöbbször mögötte. A magyar ettől látszólag eltér, mert itt a ragozatlan tagadószt az ige (személyben, számban, módban és időben) ragozott alakjai követik, ugyanúgy, mint a környező indoeurópai nyelvekben (*nem eszem, nem eszel, nem eszik* stb.). Ha jobban megnézzük, a magyar *nem* tagadósztóban is ott rejtezik a személyesség: benne az *-m* az első személyt képviselte egykor, sőt ez ma is világosan látszik, ha a *nem* tagadósztót a *ne* tiltószóval állítjuk szembe, amikor is kettejük ellentétében a nem-imperatívuszi módok és az imperatívusz szembenállását látjuk, mégpedig a nyelvtani személyek eloszlásában. Ugyanis az imperatívusz az a mód, aminek voltaképpen nincs első személyű alakja (*ne*), ezért képes vele szemben képviselni az összes többi módot az első személyű alak (*ne-m*). Az uráli eredetű tagadó segédige, ami a finnben az *e-n, e-t, ei* stb. igék tövében mutatkozik, a magyarban is megvan, legtisztábban az eldöntendő kérdésben szereplő kérdőpartikulában, pl. *igaz-e?* Azaz *igaz vagy nem igaz?* De a *nem, ne, nincs* tagadószavakban is ott rejtezik ez az uráli eredetű ige, amit az avatatlan szem a szókezdő, ún. protetikus *n-* miatt nem vesz észre. Ennek a protetikus *n-*nek köze lehet a környező indoeurópai nyelvek *n-*nel kezdődő tagadószavaihoz (*nu, non, ne, nyet*), ami a magyar nyelv más rokonyelveinkhez képest korábbi európai beágyazottságára mutat.

(2) A tagadás általánosságban: Az ember természetes jelrendszerei között a nyelv az egyetlen, amely tagadással él. Gondoljunk az ember többi szimbolikus rendszerére, a zenére, a képzőművészetre, építészetre: ezekben csak pozitív üzenetek léteznek, nincs negatív zene, nincs negatív festmény, szobor, épület. (A logikában, s a ráépülő matematikában, fizikában létezik tagadás [antianyag], de ezek mind a nyelvből deriválhatók.) A tagadás tehát olyan „művelet”, amely a világ új dimenziói felé nyitja meg a gondolkozást (feltételeesség, fikció, virtualitás). Gondoljunk csak a feltételeességre: *menne* tulajdonképpen azt jelenti, hogy „ami a menést illeti, *nem megy*”. Társadalmi vonatkozásban pedig a tiltás az, amely a társadalom élhető voltát biztosítja (pl. a Tízparancsolat), szublimált formájában pedig a szigorú tudományos gondolkodás felé vezet (pl. 0-val nem lehet osztani).

Kiss Gábor: Térjünk rá a most megjelent kötet szerzőjére, Thass-Thienemann Tivadarra. A tájékozottabbaknak beugrik, hogy a rendszerváltás után reprintben megjelent Thienemann Tivadar szerző neve alatt egy *Irodalomtörténeti alapfogalmak* című könyv. Ugyanarról a személyről van szó?

Simoncsics Péter: Igen, a Thienemannhoz „csapott” Thass előnevét a II. világháború és utóregnései képezte történelmi sorscsapás emlékére tartotta meg. A Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után illegálisba vonult Thienemann Tivadart, a főlzabadoítóként érkező szovjet hadsereg sem hagyta békén. Az NKVD egy budai villa pincéjében tartotta fogva, s amikor Thienemann felesége erről hivatali előljáróját, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarai dékánját értesítette, Zsirai Miklós befolyását úgy vetette latba a polgármesteri hivatalnál, hogy kollégáját a „törzsökös

magyar” Thass néven jelentette be, hogy a hivatal a német Thienemann név keltette gyanakvást elaltatva járhatson el érdekében szovjet hatóságoknál. Megmenekülésére emlékezve viselte attól kezdve a Thass-Thienemann nevet a germanista professzor, aki 1948-ban vándorolt ki Amerikába.

Kiss Gábor: Kérem, röviden ismertesd Thienemann Tivadar életútját.

Simoncsics Péter: A két világháború közti időszakban a Monarchia nagyhatalmi státuszából az ország páriálétkébe süllyedt Európában. Thienemann Tivadar az önmagába zárkózó ország intellektuális elitjének azon ritka képviselői közül való volt, akiknek volt nemzetközi reputációja, s amivel jelentősen hozzá tudott járulni ahhoz, hogy a páriálétkel járó elszigeteltség enyhüljön. Thienemann előbb a pécsi, majd a budapesti egyetem germanista professzora volt, aki elsősorban irodalmi, művelődéstörténeti tanulmányai-val és pedagógiai sikereivel hívta föl magára a figyelmet, és aratott elismerést a diákság és tanár kollégái között egyaránt. Fölkényes tudása, nyílt jelleme, szellemessége és nagyvonalúsága tette őt mintaadóvá tanítványai szemében. Egyes gesztusaikban az ő alakját idézték meg egykori hallgatói, később szegedi professzoraim, Hajdú Péter és Halász Előd is. 58 éves korában 1948-cal kezdődő amerikai emigrációjában Boston környéki college-ok német professzoraként folytatta kenyérkereső pályáját, de magánemberként, úgyszólván passzióból a pszicholingvisztikába vetette bele magát, aminek háttérére, Freud pszichoanalízise már régóta foglalkoztatta. Az 1950-es, -60-as, -70-es években a pszicholingvisztika nem tartozott a nyelvészet központi áramába, a diadalútját éppen Bostonban kezdő Noam Chomsky nevéhez fűződő generatív-transzformációs nyelvészet mellett elfogadott, de éppen csak megtűrt, mellékes diszciplína maradt Amerikában és Nyugat-Európában is, míg Magyarországon és az egész keleti blokkban az 1940-es, -50-es, -60-as években egyenesen tiltott, politikailag ellenséges, más tudományokkal, pl. a kibernetikával együtt „imperialista áltudománynak” volt bélyegezve. Thass-Thienemann nyelvpszichológusi munkásságának betetőzését az 1960-as és 1970-es évek fordulójára tehetjük, amely azonban nagyobb visszhangot nem keltett Amerikában, sem Nyugat-Európában az előbb említett generatív-transzformációs irány dominanciája miatt. Az a nyelvészeti fordulat, amit ma kognitív nyelvészetnek nevezünk, s aminek úttörője volt Thass-Thienemann, s amit George Lakoff and Mark Johnson *The metaphors we live by* (1980) című könyve jelez, az ő hosszú életének legvégén érkezett el. A könyv keltette intellektuális forradalmat, ami Thass-Thienemann pszicholingvisztikai munkásságát igazolta, ő már nem érthette meg.

Kiss Gábor: Hogy figyeltél fel az Amerikában 1968-ban angolul megjelent kötetre, illetve, miért gondoltad, hogy ezt közel fél évszázaddal a megjelenés után érdemes lenne magyarul is közreadni?

Simoncsics Péter: Thienemann nevének Thass-Thienemann változatát először Kar-say Orsolyától hallottam, aki mint az OSZK Kézirattárának vezetője ismerkedett meg az idős professzorral, amikor ő egyik magyarországi látogatásán kéziratot hagyatékát az OSZK-ra hagyta és személyesen neki átadta. Tőle értesültem arról is, hogy Amerikában Thienemann pszicholingvisztikával kezdett foglalkozni. Professzorom és mesterem, Hajdú Péter nagy elismeréssel emlegette egykori német irodalomprofesszorát, akinek *Irodalomtörténeti alapfogalmak* című könyvét tőle kaptam ajándékba. Néhány évvel ezelőtt hirtelen támadt az az ötletem, hogy jó lenne végre megismerni Thass-Thienemann pszicholingvisztikáját, annál is inkább mert érdeklődésem már korábban, a 2000-es évek elején a kognitív nyelvészet felé fordult. Péntek Zoltán antikvárius néhány hét alatt be is

szerezte Thass-Thienemann kétkötetes nagy művét Amerikából. A mű a megjelenése óta eltelt évtizedek alatt sem veszített érdekességéből, szellemi frissességéből. Ugy gondoltam, hogy éppen ideje volna megismertetni a magyar közönséggel, miután az azóta idehaza is befogadott kognitív nyelvészet előkészítette megértéséhez a talajt.

Kiss Gábor: Kérem, mondj egy-két érdekes nyelvi példát, fejtegetést a kötetből.

Simoncsics Péter: Olyan részt idézek most Thass-Thienemanntól, ahol a lényeket éppen magyar példákkal világítja meg. Az elemi számsor kialakulásáról szólva ezt írja Thass-Thienemann: „A nyelv és a kommunikáció olyan kettősséget föltételez, amelyben az egyik mond valamit, a másik pedig megérti. Enélkül nem létezne *dia-lógus*, *dia-lektus*, *dia-lektika*, és nem volna általában nyelv sem. Hogyan jött létre ez a kettősség? Mikor hasadt ketté az eredeti egység? Mikor jött létre az *egy* a *másból*? [...] ez a nagy esemény, amely a számszerűség fogalmának alapja, az anya-gyermek viszonyban gyökerezik. A teremtő aktus az anyában vált valósággá. Az *egyből kettő* lett. Az »egy« és »más« közti első hasadás messze van még az aritmetikai sorozattól. Ez még mindig a hús és vér személyes viszonya. [...] Az »egy« »kettéhasadása« eredményezi a *fél* (*half*) fogalmát. A szó nem számnév [...]. A fogalom a rokon nyelvekben föltehetően a középén történő »vágásra« utal. A magunk testének szimmetriája sugallja ezt a kategóriát, a párokban való létezését, a »kettő« és a »fél« gondolatát. Az emberi nem ősszülei a mitológiai fantáziaképeiben kettős egységekként mutatkoznak. Az első emberi lényeket férfi-női szervezetekként gondolták el. A kisgyermek testi elképzelései is ilyenek. Az elemi egység két félre hasadt, és Platón szerint a két különvált fél azóta is vágyik az újra egyesülésre. A germán ősatya, *Tuisco* isten nevében is ott van a *two* 'kettő'. A test két része alkotta a feleket, ekképpen a *half* 'fél' oldalt eredetileg oldalt, nyilvánvalóan a test oldalát jelentette. E régi fantáziakép szerint a nő a férfi »fele« Magyarban a »wife« ma is *fele-ség*. [...] A »páros« testrészeket egységként fogták föl, ami most is így van a magyarban. Itt tehát az egység érzékelése győz a tételek szerinti érzékelés fölött. A kezét, szemet, fület, lábat egyes számban használják, jóllehet kettőt értenek rajta; ha csak az egyikről beszélnek, *fél kezét, fél szemet, fél fület, fél lábat* mondanak” (Thass-Thienemann 2016: 277–278).

Kiss Gábor: Tíz éve, 2006-ban jelent meg, ugyancsak a TINTA Könyvkiadónál a *Paradigmaváltás légüres térben - Karácsony Sándor, Lotz János és Laziczius Gyula kísérletei a magyar grammatika megújítására a XX. század 30-as éveiben* című, kicsit nagyvonalúan tudománytörténeti tanulmánykötetted. Ők Thienemann Tivadar kortársai voltak. Eszmetársai is?

Simoncsics Péter: Valamiképpen eszme- és sorstársak voltak. Gombocz Zoltán (1877–1935) személye volt közöttük az összekötő kapocs, ő mindnyájukra odafigyelt: Thienemann Tivadarnak barátja, Laziczius Gyulának fölfedezője és támogatója, Karácsony Sándornak munkásságát elismerő kollégája volt, míg Lotz Jánosnak (1913–1973) mestere volt. Lotz Jánost kivéve, aki egy nemzedékkel fiatalabb volt, és pályáját diplomája megszerzése után éppen Gombocz tanácsára és támogatásával külföldön, Svédországban kezdte, majd Amerikában folytatta és fejezte be, az előbbi három kortárs, párhuzamos pályájuk ellenére (mindhárman megszenvedték az I. világháború poklát, Thienemann és Karácsony hadirokkantként, Laziczius hadifogolyként fejezte be katonai szolgálatát) nem volt barát, noha tevékenységük és tudományuk kilógott a szokványos tudósi, professzori habitusból. A háború utáni összeomlásban lábra kapott általános gyanakvás is – mindenki visszahúzódott magától vagy a körülményektől kényszerítve szűk

csigaházába, sőt Laziciust eltiltották még a tanári pályától is – közrejátszhatott abban, hogy nem közeledtek egymáshoz. Thienemann kellemes társasági ember volt, aki könynyedén mozgott a legmagasabb körökben is, Karácsony Sándor erős érzelmeket váltott ki diákjaiból (nagyobb részük rajongott érte, kisebb részükre taszítólag hatott), impulzív, tűzhányó természete és hitvalló elszántsága olykor összeütközésbe vitte az uralkodó kurzussal. Lazicius Gyula maga volt a zárkózottság, aki azonban minden körülmények között kiállt meggyőződéséért, amit különösképpen szociális érzékenysége miatt ma klasszikus baloldalinak kellene mondanunk. Polgári egzisztenciájukat a főlzabradulás után ránk telepedő keleti despotizmus tette tönkre. Mind Karácsony, mind Lazicius belső emigránsként végezte viszonylag rövid életét 61 évesen, Thienemann külső emigránsként szerencsésebb volt, Amerikában új életet kezdhetett a tudományban is. Lotz János pályáját Magyarország szerencsétlen történelmi fordulatai a II. világháborúban és utána közvetlenül nem befolyásolták, noha nyilván hatottak melankóliára amúgy is hajló személyiségére. Valószínűleg alkata is közrejátszott abban, hogy fiatalkori nagy művét, a *Das ungarische Sprachsystemet* (1939) nem tudta átdolgozni. Mindannyiukat jellemzi, hogy tudományukban végig kitartottak meggyőződésük mellett, s következetességük patrónusuk, Gombocz Zoltán halála után, a háború után pedig még inkább védtelenné tette őket a tudományos életben. Csak Lotz János pályája folyt simábban annak köszönhetően is, hogy őt elkerülte a háború (azahogy stockholmi kiküldetésének köszönhetően ő került el a háborút) és Amerikában, a szabadság hazájában ki tudta teljesíteni tudományát, ami vázlatos formában is megmutatta monumentalitását. Mindannyiuk pályája a mából visszatekintve olyan tájat idéz, ahol a mainstream lapályából teljesítményeik magányos csúcsocként emelkednek ki. Sajnálom, hogy egy hozzájuk hasonlóan „deviáns” kortárs szegedi nyelvészprofesszorról, Mészöly Gedeonról (1880–1960), nem írtam (az ő tanszékét örökölte Hajdú Péter), noha érdeklődésének széles spektruma okán (költő, regényíró, műfordító, folklorista is volt egy személyben) illet volna közējük. Hogy mégsem írtam róla a *Paradigmaváltásban* annak az volt az oka, hogy ő velük ellentétben, akik leíró nyelvészek voltak, a történeti-összehasonlító nyelvészet művelője volt, s a *Paradigmaváltásban* a leíró nyelvészet (addig észre sem vett) fordulatára összpontosítottam a figyelmemet.

Kiss Gábor: Olvassuk, hogy a most megjelent *A nyelv interpretációja* című könyv második része 1973-ban jelent meg. Tervezed ennek is a lefordítását?

Simoncsics Péter: A leghatározottabban. A második kötet ugyanolyan érdekes és izgalmas, mint az első, ha lassan megy is a fordítása, de élvezettel jár.

Kiss Gábor: A hetvenedik születésnapján biztos mindenki elgondolkodik egy kicsit, hogy hogyan tovább. Kérdezek téged is, hogyan tovább?

Simoncsics Péter: Angol nyelvű monográfiát állítottam össze az uráli tagadásról szóló írásaimból. Ennek kiadatásán igyekezem most. Más magyar nyelvű nyelvészeti (és nemcsak nyelvészeti) írásaimból is szeretnék összeállítani egy kötetet, amelyhez az eddig hozzám mindig jó szívvel levő TINTA Kiadótól várok segítséget.

Idézett mű:

Thass-Thienemann Tivadar 2016. *A nyelv interpretációja – 1. A nyelv szimbolikus jelentése*. Budapest: TINTA Könyvkiadó.